

Tadeusz Żerański (1880 - 1947) współtwórca pierwszego Statutu SEP

W plejadzie znakomitości polskiego świata elektrotechnicznego, jakie uczestniczyły w czerwcu 1919 r. w Zjeździe Założycielskim naszego Stowarzyszenia, inżynier Tadeusz Żerański pozostaje postacią nieco zapomnianą. Warto zatem przypomnieć jego sylwetkę, przede wszystkim ze względu na pracę jaką włożył w tworzenie pierwszego statutu SEP i znakomitą działalność w Stowarzyszeniu w okresie dwudziestolecia międzywojennego.

Tadeusz Sebastian Żerański urodził się 20 stycznia 1880 r. w Radomiu, w ówczesnym zaborze rosyjskim. Jego ojciec Ludwik Żerański, był lekarzem zatrudnionym w Kolei Nadwiślańskiej (Droga Żelazna Nadwiślańska), znanym społecznikiem, a także jednym z pionierów przyrodolecznictwa na ziemiach polskich. Matka – Maria z Wietrzykowskich pochodziła z rodziny ziemiańskiej.

Jako dziesięcioletni chłopiec Tadeusz podjął naukę w szkole Rękodzielniczo-Przemysłowej w Łodzi, znakomitej placówce oświatowej powstałej dla szkolenia kadr dla intensywnie rozwijającego się przemysłu włókienniczego. Szkołę tę ukończył w 1897 r. U progu pełnoletności osiemnastoletni młodzieniec wyruszył za granicę aby kontynuować edukację. Jego wybór (a zapewne także jego rodziców) padł na Wydział Elektryczny Politechniki w Darmstadt (niem. Technische Hochschule zu Darmstadt) w Hesji (południowo-zachodnie Niemcy). Był to znakomity ośrodek akademicki szkolący inżynierów w dziedzinie elektrotechniki – nowej dziedziny wchodzącej właśnie w najbardziej żywiołową fazę swego rozwoju.

Podczas studenckich wakacji Tadeusz przyjeżdżał do domu rodzinnego odbywając swe studenckie praktyki w Radomiu w warsztatach kolejowych Kolei Nadwiślańskiej w latach 1897 i 1898, a także w Elektrowni Miejskiej w 1900 r.

W tamtym okresie niemal trzy czwarte studentów Wydziału Elektrycznego w Darmstadt stanowili studenci spoza Cesarstwa Niemieckiego – przede wszystkim z różnych regionów Europy Środkowo-Wschodniej. Studiujący tu Polacy prowadzili mniej lub bardziej ukrytą działalność niepodległościową. Tadeusz był członkiem tajnej organizacji – Związku Młodzieży Polskiej „Zet” – konspiracyjnej organizacji polskiej młodzieży akademickiej działającej we wszystkich trzech zaborach, której działalność podporządkowana była tajnej Lidze Narodowej.

Żerański już jako student darmstadzkiej uczelni rozpoczął prace nad polskim słownictwem elektrotechnicznym, dziedziną w której z czasem stał się jednym najwybitniejszych specjalistów w kraju. Opracował „Niemiecko-polski słownik wyrazów technicznych i terminów naukowych z dziedziny magnetyzmu, elektryczności i elektrotechniki” – publikację, której wydawcą było Koło Studentów Politechniki Darmstadzkiej. Słownik obejmujący ok. 200 terminów naukowo-technicznych został wydany w 1901 r. na uczelnianym powielaczu i w następnym roku doczekał się zmienionej i uzupełnionej reedycji.

W wieku lat 23 Żerański ukończył studia w sierpniu 1903 r. otrzymując w Darmstadt dyplom

inżynierski. Pierwszym miejscem jego pracy zawodowej (1903-1904), było biuro projektowe warszawskiego oddziału niemieckiej firmy AEG (niem. Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft AG). W kolejnych dwóch latach 1904-06 pracował w Oddziale Elektrotechnicznym Urzędzeń Siły i Światła Towarzystwa Akcyjnego Kowalski i Trylski.

Pracując w Warszawie Żerański dołączył do grona specjalistów-elektrotechników zaangażowanych w prace nad polskim słownictwem elektrycznym. Współpracował m.in. z Kazimierzem Obrębowiczem, Marianem Lutosławskim i Janem Rzewnickim. Plonem tych prac była wydana w 1904 r. publikacja „Materiały do słownictwa elektrotechnicznego”. Rok później ukazał się drukiem dodatek do tego opracowania. „Materiały...” stanowiły wstępne polskie tłumaczenia około 3,5 tysiąca fachowych terminów niemieckich proponowanych przez warszawskie i lwowskie środowiska elektrotechników.

W lipcu 1905 r. ożenił się w Warszawie z Marią Czapińską, pochodzącą z rodziny o wielkich tradycjach patriotycznych. Jej ojciec Leopold Czapiński był uczestnikiem Powstania Styczniowego, który 13 lat życia spędził na syberyjskim zesłaniu.

Kolejna praca czekała na Tadeusza Żerańskiego już poza Warszawą. W latach 1906-09 zajmował stanowisko kierownika Zakładów Mechanicznych i Elektrotechnicznych „Tarnia” k. Sędziszowa produkujących m.in. elektryczne lampy łukowe.

W 1909 r. Żerański przeniósł się z zaboru rosyjskiego do pozostającej we władaniu Austro-Węgier Galicji. Pracował w Krakowie i Lwowie w Towarzystwie Elektrycznym Sokolnicki i Wiśniewski (firma założona przez Gabriela Sokolnickiego – słynnego profesora Politechniki Lwowskiej).

We wrześniu 1910 r. Żerański uczestniczył w jeździe Techników Polskich we Lwowie (tzw. Zjeździe Grunwaldzkim – na pamiątkę przypadającej w 1910 roku rocznicy bitwy). W latach 1911-26 aktywnie działał w lwowskim Towarzystwie Politechnicznym, a w 1918-27 należał do Krakowskiego Towarzystwa Technicznego, które delegowało go na Zjazd Założycielski Stowarzyszenia Elektrotechników Polskich w czerwcu 1919 r. w Warszawie.

Na Zjeździe Tadeusz Żerański wszedł w skład Komisji Statutowej, która opracowała statut powstającego Związku Elektrotechników Polskich. Oprócz niego w komisji pracowali: Wilhelm Hertz, Adolf Włodzimierz Schleyen, Edmund Burzacki i Kazimierz Siwicki. W pierwszym dniu zjazdu Tadeusz Żerański i Jerzy Hirszowski zabierali głos prezentując dwie alternatywne koncepcje organizacji zrzeszającej elektrotechników polskich. Tadeusz Żerański w imieniu krakowskiej Komisji Zjazdowej przedstawił regulamin „Polskiej Delegacji Elektrotechnicznej”. Tenże Regulamin składał się z 10 punktów:

§ 1. Celem Delegacji jest utrzymywanie łączności między istniejącymi kołami, względnie sekcjami elektrotechnicznymi na ziemiach polskich, oraz reprezentowanie interesów zawodowych i technicznych ogółu elektrotechników polskich wobec rządu i społeczeństwa.

§ 2. Każda ze wspomnianych powyżej organizacji wybiera delegatów w zależności od liczby swoich członków, a mianowicie: organizacja licząca od 5 do 25 członków: 1 delegata, od 25 do 50 członków 2 delegatów, a ponad 50 członków 3 delegatów.

§ 3. Raz na rok odbywa się Walne zebranie delegatów, na które wybiera ze swego łona Zarząd Delegacji. Zarząd składa się: z prezesa, 2-ch wiceprezesów, sekretarza i skarbnika z których conajmniej jeden wiceprezes, sekretarz i skarbnik muszą mieszkać w Warszawie jako siedzibie Zarządu Delgacji. Mandaty Delegatów i Zarządu są ważne na jeden rok.

§ 4. Zarząd Delegacji załatwia sprawy bieżące; wszelkie sprawy ważniejsze muszą być poddane decyzji zebrania delegatów.

§ 5. Co 3 miesiące odbywa się zwyczajne zebranie delegatów; w razie potrzeby zwołuje Zarząd nadzwyczajne zebranie.

§ 6. Raz na rok odbywa się Ogólny Zjazd członków organizacji, reprezentowanych w Delegacji, w miejscu, przez poprzedni Zjazd oznaczonym. Pierwszy ogólny Zjazd odbędzie się w Warszawie.

§ 7. Zarząd Delegacji zwołuje ogólny Zjazd i przygotowuje porządek dzienny Zjazdu.

§ 8. Ogólny Zjazd zagaja prezes Delegacji, poczem Zjazd obiera sobie prezydium.

§ 9. Bezpośrednio po Zjeździe odbywa się Walne Zgromadzenie delegatów, które wybiera Zarząd.

§ 10. Na pokrycie kosztów delegacji Zjazd oznacza podatek, który zostaje ściągany od wszystkich członków przez poszczególne organizacje i przekazywany skarbnikowi delegacji.

Jeszcze na przełomie 1917/18 r. Żerański wszedł w skład Centralnej Komisji Słownictwa Elektrotechnicznego (CKSE) powołanej w 1917 r. przez Koło Elektrotechników przy Stowarzyszeniu Techników w Warszawie – zgodnie z uchwałą VII Zjazdu Techników Polskich odbywającego się w Warszawie w kwietniu 1917 r. Komisja ta opracowała i przedłożyła na warszawskim zjeździe założycielskim SEP w czerwcu 1919 r., propozycje ujednoczenia słownictwa oraz terminów, które miały obowiązywać w Polsce. Żerański był również członkiem Komisji ds. słownictwa na tym zjeździe. CKSE została włączona w 1919 r. do SEP. Żerański pozostawał jej czynnym członkiem przez następne dziesięciolecia, a w latach 1932-25 przewodniczył jej pracom.

Nieco ponad rok po zjeździe SEP w Warszawie u wrót stolicy odrodzonego państwa polskiego pojawił się śmiertelny wróg – bolszewicy. Tadeusz Żerański zgłosił się w sierpniu 1920 r. na ochotnika do Wojska Polskiego i walczył w jego szeregach do listopada tegoż roku.

Po wojnie powrócił do oddziału firmy Sokolnicki i Wiśniewski przejętego w 1921 r. przez Polskie Zakłady Elektryczne Brown-Boveri S.A. W firmie tej był kolejno inżynierem i prokurentem. Kierował realizacją projektów elektryfikacyjnych na terenie Małopolski – zarówno w miastach, jak i w zakładach przemysłowych. Do najciekawszych spośród nich należą: elektryfikacja rafinerii w Drohobyczu (późniejszej słynnej Państwowej Fabryki Olejów Mineralnych „POLMIN”) i cukrowni w Chodorowie k. Bóbrki w ziemi lwowskiej. Budowa i uruchomienie elektrowni w Truskawcu, Czortkowie, Tłumaczu k. Stanisławowa, Krynicy i Krzeszowicach k. Krakowa.

W 1921 r. ukazały się w druku dwie książki autorstwa T. Żerańskiego: „Słownik elektrotechniczny do praktycznego użytku w biurach, składach i fabrykach elektrotechnicznych” oraz „Nowy słownik elektrotechniczny zalecany przez CKSE” i wydany przez wydawnictwo „Książnica Polska” – Towarzystwo Nauczycieli Szkół Wyższych. Brał również udział w pracach słowniczych nad II tomem ogólnoinżynierskiego podręcznika pt. „Technik”, w którym znajdował się obszerny rozdział poświęcony elektrotechnice. Dostarczył również ok. 400 haseł elektrotechnicznych inż. Karolowi Stadtmüllerowi do wydanego w 1922 r. „Słownictwa Rzemieślniczego – III Dział instalacyjny”.

W 1926 r. Żerański otrzymał stanowisko dyrektora technicznego w głównym biurze Polskich Zakładów Elektrycznych Brown Boveri S.A. na ul. Bielańskiej kierowanego przez dyr. Zygmunta Okoniewskiego (prezesa SEP w latach 1929-30). Do zadań Żerańskiego należała m in. rozbudowa zakładów produkcyjnych w Cieszynie i uruchomienie produkcji silników prądu przemiennego na

licencji macierzystej firmy Brown Boveri z Baden w Szwajcarii. W latach 1926 - 29 wolumen produkcji wzrósł dziewięciokrotnie (pod względem liczby wyprodukowanych silników) a sumaryczna moc wytworzonych silników aż dwiętnastokrotnie. Fabryka trzykrotnie zwiększyła liczbę pracowników. Niestety kryzys gospodarczy w 1929 r. znacznie zaszkodził polskiej filii BBC, doprowadzając ostatecznie do czasowego zamknięcia należących do niej fabryk w Żychlinie i Cieszynie.

W latach 1926-1939 Tadeusz Żerański był również członkiem Rady Polskiego Związku Przedsiębiorstw Elektrotechnicznych oraz (1930-1932) członkiem Komitetu Redakcyjnego miesięcznika "Siła i światło" – organu tego Związku, a także członkiem zarządu Towarzystwa Opieki nad Polakami Zamieszkałymi Zagranicą im. Adama Mickiewicza.

Na Zjeździe Delegatów SEP w Toruniu w 1928 r. został wybrany jednym z 11 członków Zarządu Głównego SEP. W końcu 1929 r. wszedł w skład Komisji Organizacyjnej Znaku Przepisowego SEP – jako jeden z 9 jej członków – powołanej przez Zarząd Główny SEP. W tym też okresie został również członkiem dziewięciosobowej Komisji Wydawniczej SEP, która m.in. wydała opracowaną przez Żerańskiego polską bibliografię elektrotechniczną (do 1932 r.). W okresie okupacji poszerzył ją znacznie w formie „Szczegółowej bibliografii polskiego słownictwa elektrotechnicznego 1900-1940” wydanej w formie maszynopisu powielanego. SEP wydał również w 1934 r. publikację Żerańskiego pt. „Książd Józef Herman Osieński – pierwszy elektryk polski (1934 r.)”.

W latach 1930-31 Tadeusz Żerański objął stanowisko dyrektora syndykatu (kartelu) przewodów elektrycznych Centralne Biuro Sprzedaży Przewodów CENTRO-PRZEWÓD Sp. z o.o. w Warszawie reprezentującego interesy siedmiu głównych udziałowców: polskich fabryk – producentów kabli. Pozostawał na tym stanowisku aż do końca 1939 r., a podczas okupacji 1940-44 był likwidatorem tejże spółki.

Tuż przed wybuchem wojny, w czerwcu 1939 r. w numerze „Przeglądu Elektrotechnicznego” wydanym z okazji XI. Walnego Zgromadzenia SEP odbywającego się w Katowicach i Cieszynie dla uczczenia 20-tej rocznicy utworzenia SEP ukazało się znakomite opracowanie Tadeusza Żerańskiego pt. „Historia Stowarzyszenia Elektryków Polskich, Okres 1899-1919”. Otwierało ono zestaw 10 artykułów opisujących szczegółowo okres sprzed powstania SEP, a także 20 lat jego działalności podczas międzywojnia.

W okresie okupacji niemieckiej Żerański aktywnie uczestniczył w pracach konspiracyjnych SEP nad polskim słownictwem elektrycznym (opracowano wówczas 4 kolejne działy). W tym okresie przy udziale Żerańskiego powstał dział VI „Słownika Elektrotechnicznego” pt. „Kolejnictwo elektryczne” z odpowiednikami w językach francuskim i niemieckim, ogłoszony po wojnie w „Przeglądzie Elektrotechnicznym” (1946 r.).

W chwili wybuchu Powstania Warszawskiego, Tadeusz Żerański przebywał wraz z rodziną w swym podwarszawskim domu w Dąbrowie Leśnej w pobliżu Łomianek. Przeżył tu tragedię wysiedlenia przez Niemców, co zmusiło go do przeniesienia się do Radomia.

W Powstaniu Warszawskim zginęli dwaj bliscy krewni Tadeusza Żerańskiego: brat Bohdan Żerański – inżynier budownictwa lądowego, absolwent Politechniki Warszawskiej – rozstrzelany przez Niemców oraz brat stryjeczny Władysław Żerański – absolwent Instytutu Politechnicznego w St. Petersburgu, pracownik Dyrekcji Okręgowej Polskich Kolei Państwowych.

Po zakończeniu działań wojennych w 1945 roku Żerański mający wówczas już 65 lat szybko włączył się w prace przy uruchomieniu i odbudowie polskiego przemysłu elektrotechnicznego. Objął stanowisko radcy w Wydziale Elektrotechnicznym Centralnego Zarządu Przemysłu Metalowego a następnie w Wydziale Zaopatrzenia Centralnego Zarządu Przemysłu Elektrotechnicznego, podległego Ministerstwu Przemysłu. Ostatnie stanowisko jakie powierzono Żerańskiemu, na jakim pracował on do śmierci, był Naczelnik Wydziału Kabli i Przewodów w Centrali Handlowej Przemysłu Elektrotechnicznego.

Tadeusz Żerański był znanym w polskim środowisku bibliofilów kolekcjonerem książek. Aktywnie działał w krakowskim Towarzystwie przyjaciół książki i przewodniczył tamtejszemu kołu miłośników ekslibrisu. Należał do Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Warszawie. Miał własną bibliotekę zawierającą 6650 dzieł w 8550 woluminach – były to zarówno dzieła z dziedziny elektrotechniki jak i literatury pięknej. Jak napisała jego córka Maria w liście do redakcji tygodnika „Stolica” w 1962 r.: „...Prócz tak wielkiej i cennej biblioteki, ojciec mój posiadał również gromadzony od ok. 1930 roku zbiór ekslibrisów, miał własne dwa ekslibrisy, z których jeden przedstawiał rzeźbę Rodina: siedzącego, zamyślonego człowieka z głową podpartą na ręku. Wszystkie te zbiory, dużej wartości kulturalnej i pieniężnej zostały spalone wraz z całym mieszkaniem w pierwszych dniach powstania w 1944 roku, a ojciec mój do końca swego życia nie mógł przeboleć tej straty...”

Tadeusz Żerański zmarł nagle w Warszawie 28 marca 1947 r. Został pochowany w swym rodzinnym mieście – Radomiu na Cmentarzu Centralnym (kw. 109-1).

Małżeństwo Marii i Tadeusza Żerańskich miało czworo dzieci: Zofię (zameżna Lesiewicz) – ur. w roku 1906 w Warszawie – nauczycielkę; Marię (1908-1969) – inż. ogrodnictwa, absolwentkę Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, Halinę (ur. w 1910 r. zameżną Messel – artystkę malarzkę zamieszkałą w Oslo w Norwegii, Ludwika – inż. elektryka po studiach w Polsce i Kanadzie, podporucznika wojsk łączności w wojnie obronnej 1939 roku, który po wojnie pracował w USA w przemyśle nuklearnym.

Źródła:

- Tadeusz Skarzyński – nota biograficzna Tadeusza Żerańskiego w „Słowniku Biograficznym Techników Polskich” – zeszyt 2.
- „Na fotografii bibliofilów – piąty w drugim rzędzie”, Tygodnik „Stolica”, nr 27 z 1962 roku.
- Jerzy Hickiewicz, Piotr Rataj, „I Zjazd Elektrotechników Polskich (7–9 czerwca 1919 r.) w Warszawie – utworzenie Stowarzyszenia Elektrotechników Polskich”, „Wiadomości Elektrotechniczne”, nr 5/2019.

Jeden z ekslibrisów Tadeusza Żerańskiego – dla część kolekcji jego księgozbioru poświęconej poezji. Jego córka w cytowanej w tekście wypowiedzi wspomina o dwóch ekslibrisach w kolekcji ojca. Było ich jednak prawdopodobnie więcej – wszystkie autorstwa wybitnych polskich artystów plastyków

Z działalności bibliofilskiej Tadeusza Żerańskiego: uroczystość nadania "Orderu Białego Kruka" ze wstęgą Białej Myszy (nazwy nie bez poczucia humoru!) Stefanowi Dembem w gmachu Biblioteki Ordynacji Krasieńskich w Warszawie w 1930 roku. Fotografia grupowa uczestników uroczystości. Oprócz Tadeusza Żerańskiego (piąty od prawej w drugim rzędzie) widoczni m.in.: Stefan Demby, profesor Samuel Dickstein, Kazimierz Witkiewicz, Kazimierz Piekarski, prof. Gabriel Karaffa-Korbut, dr S. Rygiel – dyrektor Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego, dr Jan Muszkowski – dyrektor Biblioteki Ordynacji Krasieńskich. Zdjęcie z archiwum „Ilustrowanego Kuriera Codziennego” [fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe, Sygnatura: 1-K-716]